

Философия за всеки

София Петрова

АВИЦЕНА И ЛЕТЯЩИЯТ ЧОВЕК

© София Петрова, автор, 2022

© Николай Киров, художественно оформление и корица, 2022

© Милениум, 2022

ISBN 978-954-515-574-1

Философия за всеки

София Петрова

АВИЦЕНА И ЛЕЛЯЩИЯТ ЧОВЕК

millenium

2022

Портрет на Авицена от 1271 г. (неизвестен автор)

УВОД

Абу Али ал Хусейн ибн Абдалах ибн ал Хасан ибн Али ибн Сина, известен само като Ибн Сина, или с латинизираната форма на името си – Авицена, е вероятно най-значимият арабски философ и един от най-великите мислители в средновековния свят.

Името му е увенчано със славата на изключителен лекар, естествоизпитател, поет и музикант, астроном, алхимик, географ, геолог, математик, логик, богослов, психолог и поет – с други думи, енциклопедист, невероятно еридурана личност с огромен потенциал във всички сфери на познанието.

Съчиненията му са написани на персийски и арабски език и бележат пиковия момент на ислямския Златен век в разцвета на науките и културата. Ибн Сина е автор на повече от 450 труда, по-голямата част от които са достигнали до наши дни в редица преписи и преводи. Темите, по които работи, са обширни – изследва както особеностите на езика, така и законите за движение на небесните тела, принципите за възприемане, понятието за душа, математически парадокси, естетически проблеми и какво ли още не. Но за каквото и да пише,

дори и за строго научни въпроси, в същината на текста винаги прозира дълбокото му философско схващане за света. Човекът, разбира се, е неизменен център на този свят и затова на него са посветени най-много книги – предимно с медицински и лечителски характер, заради което Авицена оставя името си като „баща на модерната медицина“ и като „най-учения измежду учените“. За поколенията той е също тъй вещь в лекарската професия като Хипократ и Гален. Още повече че е първият учен, който описва болести като хепатит, чума, холера, проказа, менингит и язви на стомаха.

От творбите му до днес са съхранени около 240, от които 150 са в областта на философията, а 40 – на медицината. От тях особено внимание заслужават научният сборник „Книга на лечението“ (написан на фарси) и медицинската енциклопедия „Канон на медицината“ (написана на арабски), които след донасянето им в Европа и превода им на латински се превръщат в стандартен учебник по медицина за много от средновековните университети. Всъщност те остават в употреба чак до средата на XVII век, защото на практика всички медицински знания, натрупани от хората до XI век, са надлежно систематизирани в съдържанието на тези пет обемисти тома. Затова и при изобретяването на книгопечатната машина един от първите трудове, които са тиражирани във Венеция, е именно „Канон на медицината“. Още тогава книгата претърпява повече от 30 издания, а много от заложените в нея методи и тези са в сила и до днес.

Освен на тези основополагащи лечителски трудове Ибн Сина е създател и на един прелюбопитен медицински трактат, написан изцяло в стихове.

Мавзолеят на Авицена в Хамадан, Иран

Автор е също на няколко труда върху литературата и принципите на поетиката, които са високо ценени през Ренесанса и Просвещението. Те заедно с разработките на Авицена в областта на логиката и етиката и най-вече с енциклопедичния му трактат *De Anima* („За душата“), публикуван в Павия през 1490 г. като *Liber Sextus Naturalium*, безспорно са повлияли върху голяма част от произведенията, създадени в Близкия изток през Средновековието, а също в някои европейски творби от същото време – като например „Божествена комедия“ на Данте, където Ибн Сина е поименно споменат като един от водещите мислители в света.

Във философските си схващания Авицена е верен последовател на Аристотел и на неоплатонизма, но подхожда творчески към тях, като преработва и систематизира съществуващите дотогава знания и ги трансформира в собствена уникална доктрина. Заклет материалист, философът смята, че първоначалието на битието е именно в материята, без която не може да възникне или да съществува нищо друго.

Ибн Сина пръв в Арабския свят въздига разума и стремежа към познания в идеал, с което задава нравствените нормативи на тогавашното общество. Негова заслуга е и изтъкването на преимуществата на свободната мисъл и воля, което е повлияло върху принципите за полагане на държавното устройство в Близкия изток. С характерния за Ренесанса плам във всички свои творби Авицена отправя критика към невежеството и липсата на морал и така въздейства върху редица изтъкнати личности – учени и творци – от онова време.

В разрез с тогавашната мюсюлманска традиция, построена върху изцяло религиозно-философските

тези за чудодейния и непроницаем Божествен ред, Авицена отстоява съвсем различни теоритико-познавателни идеи. За него светът е изцяло подвластен на човека и на разума. Разбира се, съвсем в духа на епохата Авицена не отрича Бог, само смята, че рационалното осмисляне на всички явления и процеси в природата е единственият път към развитието и към усъвършенстването както на изкуствата, така и на науките, а това е философската му интерпретация на религиозното разбиране за стремежа към единение с Божественото.

Заради уникалната амалгама от смесването на философските разбирания на аристотелианството и неоплатонизма с ислямската теология някои изследователи са склонни да говорят за авиценизъм – отделна логико-философска система, която става водеща в ислямската философия през XII и последвалите векове. Някои постановки на авиценизма и особено неговите схващания за природата на душата и за разграничаването между „съществуване“ и „същност“ достигат до схоластична Европа от онова време и откликът сред интелектуалните среди не закъснява. В редовете на учените и университетските преподаватели възникват дебати, които Църквата не одобрява. В резултат на това във Франция авиценизмът е забранен със закон и преследван в продължение на няколко десетилетия. Въпреки опасността от официално анатемосване цяла плеяда теолози и мислители, сред които Албърт Магнус, Гийом д’Оверн (наричан още Гийом Овернски или Уилям от Оверн) и Тома Аквински, основават собствените си теории на познанието именно върху идеите на близкоизточния философ и учен. Те, както

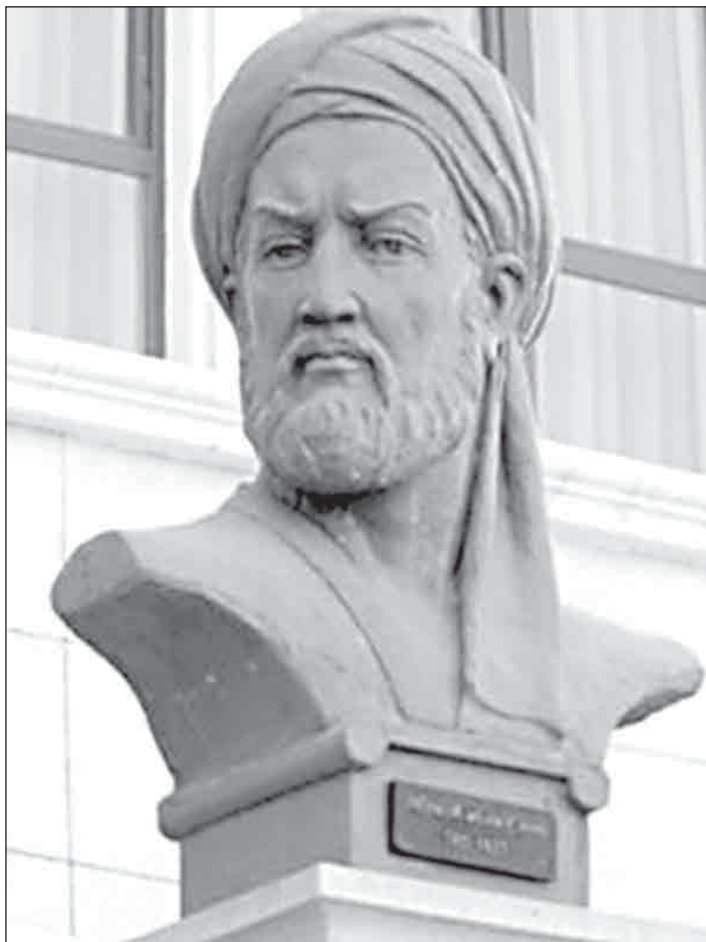
Мавзолеят на Ибн Сина отвътре

и много други по-късни учени с пълни шепи черпят вдъхновение от книгите на Авицена „Логика“, „Метафизика“, „Физика“ и „Астрономия“, които следват модела на Аристотел, но го надграждат с различни схващания.

Факт е, че многобройните преводи и преписи на текстовете му през годините далеч невинаги са били съвсем пълни и добросъвестни. Изследователите допускат, че на много места е възможно да има отклонения от оригиналния текст – конюнктурни промени, неумели преводачески корекции или своеволни добавки, нанасяни от монасите, натоварени с тиражирането им. Арабският учен Авероес например, живял два века след Авицена, споменава за обширен труд на своя предшественик, озаглавен „Източна философия“, в който в пантеистичен дух се обобщава историята на всички известни по онова време източни доктрини. По времето на английския философ Роджър Бейкън (1220-1292) този труд на Ибн Сина явно е добре известен и често цитиран, но за съжаление впоследствие неизвестно как е изгубен за по-късните поколения.

Но дори и само от оцелелите до наши дни трудове може да се каже, че Авицена е учен и философ с огромна значимост за световната цивилизация. Комбинирането на научни занимания и богата практика, новаторският принос за обогатяването на метафизиката с логика и епистемология, способността да обобщава предхождащите го знания и да ги надгражда със собствени оригинални схващания го открояват ярко от плеядата забележителни личности през Средновековието и го нареждат в челото на най-влиятелните философи

за всички времена. Творчеството му по един или друг начин е извор на вдъхновение за много други велики мислители чак до предвестниците на модерната философия като Рене Декарт и Джон Лок.

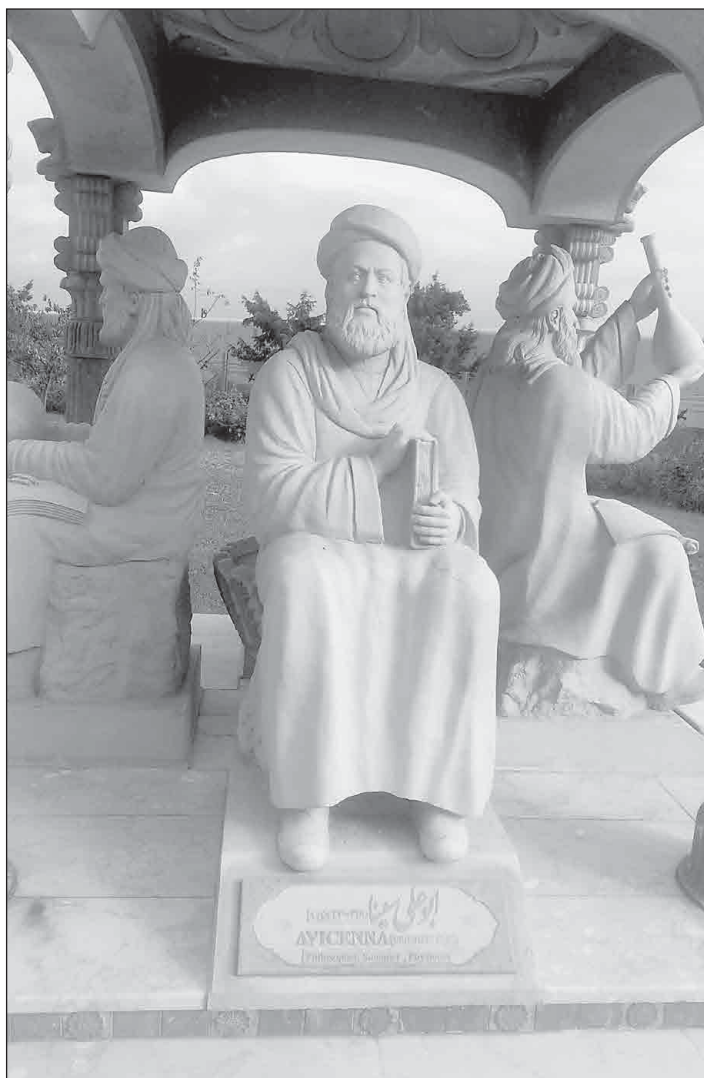

Бюст на Авицена

ИСЛЯМСКИЯТ ЗЛАТЕН ВЕК

За по-пълноценното възприемане на личността и творчеството на Авицена първо трябва да имаме повече информация за събитията и тенденциите в историческия период, в който философът живее. Редно е да се каже, че Ибн Сина не е изолирано явление в мюсюлманския свят, а напълно закономерно следствие от продължителен период на възход по време на империята на Саманидите. С тази династия е свързан зенитът на ислямския Златен век, белязан от бърз икономически, културен и стопански растеж, процъфтяване на занаятите, търговията и изкуствата. Саманидите поощряват творците, насърчават напредъка на науката и литературата и успяват да привлекат учени и творци от всички краища на империята. Бухара се превръща в конкурент на Багдад по величие и просперитет.

Постепенно в територията на Саманидската империя се оформят редица големи градове, процъфтяват нови емирства и хаганати – Караханиди, Тимуриди, Селджуци, Хулагуиди. Облагородяват се нови земи, усъвършенства се напояването, въвеждат се редица рационализации в производството и във военното

*Статуя на Авицена пред сградата на Обединените нации
във Виена като част от Павилиона на персийските учени,
дарен от Иран*

дело. Мюсюлманският свят възприема производството на хартия от Китай, което прави писането, превеждането и разпространяването на книги много по-лесно и достъпно. Освен това с държавна помощ се строят джамии, медресета, научни и обществени центрове. С течение на времето някои от медресетата прерастват в университети с богати библиотеки, в които на арабски са преведени многобройни произведения на гръцки и римски автори.

Златният век завещава на света многобройни открития и иновации в различни сфери на човешката дейност и познание – от това време датират пълните описания на хирургически инструменти, подробна карта на звездното небе, изобретени са лупата, прототипът на камера обскура, четката за зъби с клонче от мисвак, една от най-детайлните карти на света, първият труд по минералогия, запазен е даже инженерен проект на елементарен делтапланер, датиран цели пет века преди Леонардо да Винчи.

В този период са създадени и някои от най-добрите произведения на средновековната блискоизточна литература – „Хиляда и една нощ“, „Шах наме“ на Фирдоуси, „Калила и Димна“ на Рудаки, „Рубаят“ на Омар Хаям, „Хамсе“ на Низам Ганджеви и много други.